

féleképpen készül; egyáltalában nem bizonyos azonban, hogy empirikus anyag gondolatilag strukturált elbeszélésére ez a legalkalmasabb módszer.

Úgy látszik mindenesetre, hogy a tapasztalat logikája hűségesebben közvetíthető az érzelemvilág, a hangulat pontos rekonstruálásával. Jó szemmel vette észre és nem véletlenül dicsérte E. Fehér Pál a „Tiszatáj” makói számában Annus Lélek-cukrászdáról szóló írását s benne az „atmoszférát”; Annus csakugyan ért hozzá, hogy akár néhány szóval — mint szintén a „Tiszatáj”-ban megjelent műtermlátogatásában Hézső Ferencnél — hiteles légkört s hangulatvilágot teremtsen. Előző, első kötetében is találkozhattunk az atmoszférateremtés jó néhány sikerült és szép példájával; jelen kötetben tán a *Kisharang* és a *Klumpák* mutatja legszebben egy ilyesféle „atmoszferikus” valóságmegközelítés lehetőségeit. Kivált a *Klumpák* tanulságos ebből a szempontból: voltaképpen „riport” egy pár ócska lábbeliről, de úgy, hogy egyszerű, tiszta, mértéktartó szavakkal ábrázolt légkörében ugyanúgy vagy tán jobban fölidéződik a múlt paraszti nyomorúsága s a belőle származók mai különböző érzelmei iránta, mint valami jól dokumentált szociológiai tanulmányban. Azaz a novella a hitelesség evidenciáját kelti, ezért is nevezhető „riport”-nak, s mert szépen és ökonomikusan teszi, önmagától, mindenféle írói módszer vagy fogás nélkül fölemelkedik az „irodalom” magasába.

Az irodalmi igényű és hitelességű riport vállalásával Annus József hiányt pótló munkát végez-vegezhet szépprózánkban. Mert ügyesen fogalmazó tehetséges tollforgatónk ma is akad bőven, öregek s ifjak közt egyaránt. De az igazi jó riportter, olyan, mint Romániában Beke György, vagy minálunk Tüskés Tibor és Mocsár Gábor, nagyon ritka, kivált a fiatalabbak között. Hiányzik hozzá az empiria iránti mélyeséges alázat? A föltétlen hűség a tapasztalathoz? S tán még valami, ami a jó riportter nélkülözhetetlen tulajdonsága, s amit Annus József a fülszövegben fogalmazott meg legpregnansabban: „Társadalmunk — írja — erősen átformálódott, az osztályos társak tán el is feledték, olykor el is tagadják a hajdan volt szegénységet. Emlékeznünk kell pedig mindenre, hogy mérni tudjuk magunk. Emlékezőnek, igazat szólónak szegődtem hát a nagy családhoz, amely a népem. Szegődtem, mondom, szolgálatra tehát, miként az ősök valamikor.” (*Szépirodalmi*, 1978.)

VEKERDI LÁSZLÓ

Magányos portyázók, szabadcsapatból

GÁLFALVI GYÖRGY: MARAD A LÁZ?

Amikor néhány napi ismeretség után a padlásszoba tornácán együtt lehetett énekelni az Internacionálét; amikor radírgumiból készült pecsét hitelesítette és öt liter bor ára jutalmazta a legjobb kéziratot; amikor öt-hat fiatalember vérszerződéses hangulatban megbolygatta a kisváros tunyulni látszó életét; amikor a Madarasi Hargitán a ki-kihunyó tábornút mellett önfeledten lehetett énekelni s táncolni; amikor... — és nincs több amikor, nincs több gondtalan emlékidézés, múltba révedés, vége az ifjúi évek siratásának, mert a szembenézés ideje jött el, sorakozóra szól a hívás, hogy ki-ki vegye számba, mit jelentett neki az immár véglegesen visszahozhatatlannak tűnő idő, s mit ér a jelen, a hasznosítható, tovább gondolható múlttal együtt, vagy éppen — anélkül. Aki a szembenézésre, azaz önvizsgálatra készlet: *Gálfalvi György*, akik pedig vállalják a vádlott (s olykor a vádló) szerepét:

a romániai magyar irodalom második Forrás-nemzedékének tagjai, név szerint: Czegő Zoltán, Csiki László, Éltető József, Farkas Árpád, Kenéz Ferenc, Király László, Kocsis István, Magyar Lajos, Molnos Lajos, Tömöry Péter és Vári Attila.

A *Marad a láz?* termékeny pillanatot ragad meg: azt az időt, amikor még eleve nek az emlékek, sok a felidézni való, a tanulságok frissen kínálják magukat, ám amikor már megmászhatatlanul megtörtént mindaz, ami miatt nincs többé remény, hogy még egyszer együtt élhessék át a közös munka és közös felútás örömét. Gál-falvi könyve azt a pillanatot mutatja, amikor a volt barátok még ugyanarról álmodnak, de amikor már csak a fehér asztal mellett találkoznak egymással. A riporter egy közösség felbomlásának okait kutatja, az összetartozás esélyeit firtatja. A lehető legtermészetesebb módon, hiszen maga is tagja volt e csoportnak, szenvedő átélője a kapcsolatok megromlásának, tehetetlen szemlélője az összetartó szálak meglazulásának. Nem is alakoskodik, nem veszi magára az igazságos ítélkező mezét sem; nem igyekszik hűvös lenni. Nagyon is elfogult, nagyon is érzelmes hangokat üt meg, nem titkolja, hogy visszasírja a múltat. A tüzet ne hagyjuk kialudni sem önmagunkban, sem egymásban! — inti társait, barátait, a Czegő Zoltánnal készített interjú zárásaként, a Kocsis-beszélgetés végére pedig azt írja: „Jólesett volna, ha valaki ránk szól: »Az ördögbe is, ti semmit sem változtatok.«” Számára valóban lényeges a változatlan illúziója. Ezért is tűzdeli tele mondatait kamaszosan csipkelődő megjegyzéseivel, ejt el egy-egy trefásan komoly szót. Nyoma sincs itt a fennköltségnek, de tárgyilagosságát sem a magázás hivatalos hangjával akarja bizonyítani, ha mégis ez a beszélgetés tétje. Nem igazodik az interjúkészítés bevált sablonjaihoz, a kérdező s kérdezett közötti egy lépés távolságot sem tartja vagy tartatja be. Jól hiszi, hogy közvetlen, baráti hangon beszélve többre mehet. Mert többet megengedhet — például — magának.

Jellemezheti Czegő Zoltánt olyanak, mint aki mellett nehéz lehet huzamosabb ideig élni; elmondhatja, hogy míg az Igaz Szónál együtt dolgozott Éltető Józseffel, alig titkolt kajánssággal ellenőrizte időjárási prognózisait, szemébe mondhatja, hogy vallásosan lustának tartják; Kenéz Ferencet úgy mutathatja be, mint aki fal — nem eszik, nem harap, hanem fal! — a reggeliből; attól sem tarthat, hogy megsérti Kocsis Istvánt, ha elmeséli róla, hányszor megjátszotta már a neves drámaíró, a szív-tiprót meg a dörzsölt fickót, miközben ő a hasát fogta a nevetéstől; megrökönyödhet, hogy a különben szépen és fűtötten beszélő Magyar Lajos milyen fásultan és színtelenül diktálta — ahogy nem szokta meg: kapásból! — az egyik riportját; mosolyfakasztóan nehézkesnek tűntetheti föl Molnos Lajost, s elégedetlenkedhet, mert Tömöry Pétertől határozottabb és higgadtabb válaszokat várt. A *Marad a láz?* interjút ez a riporter személyesség, ez a természetes hang élteti. S amit szolgál-
nak: az ügyszeretet.

Ügyszeretet: mindenekelőtt egy közösség s csak e közösség révén — után! — az irodalom ügyének szeretete. Előbb a székelyudvarhelyi középiskolában együtt induló tollforgatók jelentik a közösséget, aztán a kolozsvári egyetemen, majd az itteni Író-társaság Gaál Gábor-körében hozzájuk csatlakozók, végül a sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör lapalapítói. Összesen tizenegyük, illetve tizenhármójuk ügyéről van szó — ha a riportert és Szócs Kálmánt, akit a kötetborító a nemzedék fájdalmas veszteségének mond, is ide számítjuk. De lehetne és kell is bővíteni a kört! — ahogy erre, nem kis büszkeséggel, néhányan utaltak is. A „háttérben maradt emberek is hozzájárultak” a Gaál Gábor-kör hangulatához — szögezi le Éltető József; Farkas Árpád szintén említi a tollforgatók mellé felsorakozott más értelmiségieket, és erre a tág körre, érdeklődésre büszke Magyar Lajos, amikor a Megyei Tükör indulására emlékszik. A „lapnak jelentős szerepe volt abban, hogy hazatértek az elszármazott szakemberek, letelepedtek az ingázók, erős mérnökgardát toboroztunk”. Közösségi tetről, kohézióról, népszolgálatról beszélnek mások is — az interjúkötet mindenekelőtt ennek a közös cselekvésnek az eredményeit mutatja fel, az emberi s alkotói sikereket idézi.

Gálfalvi György érezhetően s bevallottan is azok mellett van, akik a Gaál Gáborosok vagy a Megyei Tükör körül kialakult „csapat” széthullásában az írónemzedék gyengülését, alkotói válságba jutását is látják. Bármennyire egyetért is azokkal — Csiki Lászlóval például —, akik törvényszerűnek tudják, hogy az egyéniségük egymás ellenére alakult ki, bármennyire is hisz Farkas Árpádnak, aki szerint az író számára „a magáraltaltság tudatát nem gyengíteni, hanem erősíteni kell, hogy kihozassa magából mindazt, amit... beléje rejtettek az élmények”, vagy elfogadhatja a kérdező Király László véleményét, mely szerint az írói munka természeténél fogva váltak szabadcsapatból magányos portyázókká — bármennyire igazat ad is nekik, megilletődve mégis a közös emlékektől van, s rosszkedvű akkor lesz, ha valaki, mint például Magyar Lajos, azt mondja neki, hogy hiányoznak a többiek. Gálfalvi nem csupán a személyes találkozások ritkulásán kesereg, nem az emberi magányt tartja riasztónak — azt az egyedüllétet panasztatja el, amely alkotói terméketlenséghez, önbizalomhiányhoz vezet. Noha nem kételkedik a magányos portyázók eltökéltségében és szívósságában, szíve szerint azokhoz húz, akiknek, mint Molnos Lajosnak, hiányzik az *irodalmi közösség* melege, s akik úgy érzik, hogy alkotóként is többre vitték volna, ha létezik egy munkára serkentő, „konkrét impulzusokkal” műveket követelő kör, baráti csoport. „Az irodalom olyan értelemben is közösségi tett, hogy az alkotók korrelációban élnek, s kapcsolatuk befolyásolja egy-egy művük megformálását” — fogalmazza meg Éltető József, s a kérdezőnek nincs ellenvetése. Igaz, egyetértő szava sincs, de minden más kérdése erre a korrelációra. erre a kapcsolatra utal, ha az interjúalanyoknak a múltba kell is menniük példákért. A legnyíltabban a Kocsis Istvánnak feltett kérdés árulja el a riporter véleményét. Az iskolás ízű, Gálfalvitól szokatlanul naiv, szónokinak is felfogható kérdés így hangzik: „Van-e olyan élményed, mely döntő módon kihatott pályád alakulására?” A választ, persze, tudja előre. De mint másutt, itt is fontosnak tartja elmeséltetni, körülírni, meghatározni, mit adtak egymásnak s mit ezáltal — vagy: ezáltal is — az irodalomnak a nemzedéktársak. Vagyis: mi az, ami az előttük járóktól, az úgynevezett derékhadtól, Bodor Páltól, Hajdú Zoltántól, Majtényi Eriktől, Márki Zoltántól és a többiektől, valamint a Forrás első nemzedékétől, Hervay Gizellától, Lászlóffy Aladártól, Páskándi Gézáttól, Szilágyi Domokostól megkülönbözteti őket?

Csiki László szerint ők sokkal közvetlenebb kapcsolatba kerültek a köznapi élettel, mint a költészet felől induló első nemzedék. Éltető József a hangsúlyozott társadalmi érdeklődést és a szókimondóbb, nyersebb hangot tartja nemzedéke megkülönböztető jegyének. Kenéz Ferenc érdemüknek mondja, hogy az elkötelezettséget nem tankönyvekből ismerték fel, s hogy bebizonyították, az irodalom „másképpen is lehet közügyi, mint az előző években”. Farkas Árpád a népszolgálatot és az erős kötődést hangsúlyozza. Király László ugyancsak a szókimondásban jelöli meg fő sajátosságukat, és hogy egy „kötöttségektől és előítéletektől mentes irodalmi közélet megteremtéséhez” akartak hozzájárulni. „A magatartás kötött össze, s nem alkotói iskolát képeztünk” — állítja Kocsis István. Magyar Lajos pedig abban látja nemzedéke feladatát, hogy kibeszéljék „nemzetiségi sorsunk közérzetét, s... mozdítsunk valamit a világon”. Az általános fogalmazásban a mozdítás a tudatosítással rokon fogalom: „Egy nemzet, egy nemzetiség életében különösen fontos, hogy tudatosítsa a múlt, jelen és jövő szerves egységét.” Egyedül Tömöry Péter ítéli úgy meg, hogy „stílus, világlátás, gondolkodásmód tekintetében szöges ellentétei” voltak egymásnak — szavahihetőségét azonban kétségsbevonatja, hogy ő a nemzedék sértődött embere. „Örvendek, hogy kiléptem az irodalom szakbarbárai közül” — vág vissza azoknak, akik érzése szerint nem álltak ki mellette, s akik ráadásul még ügyeskedőnek is tartották. Mindezek ellenére végül Tömöry is azt mondja: egynéhány társát talán most közelebb érzi magához, mint amikor egymás mellett éltek, s most is az ő verseiket mondja fel — magának.

Van-e tehát specifikus jegy, nemzedék-e a nemzedék? — a kérdés megismétlése kételyt fogalmaz. Nem csupán Tömöry kételyét. Azokét a kritikusokét is, akik a romániai magyar lapokban többnyire nem recenziót írtak s nem is könyvismertetést

a Marad a láz?-ról, inkább csak tűnődtek egy kötet ürügyén. Mint Bodor Pál is, aki azt kérdezi írása címében, hogy „Hová peregtek szét?“, mármint e nemzedék tagjai, s hamar megadja rá a választ is: „A romániai magyar irodalomba”. Azaz — ha jóindulatúan is, de — csak mosolyogni tud a széthullást felpanaszlókon, a nosztalgikiákat táplálókon. Szembetűnő azonban, hogy az előző évjáratokról metaforikusan beszél, száguldásokat, gyorshajtasokat, közlekedési vétségeket emleget — a Marad a láz? szereplőiről viszont nyíltan kijelenti, hogy „nem volt kidolgozott filozófiai, esztétikai vagy más programjuk, amely tartóssá tehetné volna összetartozásukat” (Korunk, 1978/2.). Kántor Lajos is kérdez az írása címében — Miről beszélnek „a fiúk”? —, nem vállalkozik azonban arra, hogy különbséget tegyen csoport és nemzedék között, definiálja e fogalmakat. Amit Gálfalvitól vár, alighanem maga is teljesíthette volna, legalábbis részben: a miért nem marad a „láz”, vagy miért kellene maradnia kérdésének mélyebb társadalmi értelmezését, konkrétumokra támaszkodó megválaszolását. A feladat irodalomtörténészre vár, s nem riporterre! (Utunk, 1978. március 17.) Huszár Sándor az Egy forrásból hány patak lesz? című írásában (A Hét, 1978. április 7.) az irodalomtörténészek feladatából is magára vállal valamennyit. Nem kertel, nyíltan felteszi a kérdést: ez az egyedeiben és zömében nagyon tehetséges írógárda egyáltalán nemzedék-e? A Magyar Irodalmi Lexikonból azt olvassa ki, hogy igenis nemzedék, merthogy az első élményeik közösek a meghatározó szerepűek. De mert kételkedik, sikerül rátalálnia Komlós Aladár egyik könyvére, ahol az szerepel, hogy a „nemzedék nevet igazában csak az a korosztály érdemli meg, mely valami közös történeti feladat teljesítésére vállalkozott”. Ilyen feladatot viszont Huszár nem lát, ezért magabiztosan jelenti ki: „A tizenegy író remek gárda, de nem nemzedék.” Végül mégis másra hajlik, Komlós Aladárt idézve ismét, aki különbséget tesz pozitív töltésű, aktivitásra törő és hasonló vonású, de nem azonos törekvésű nemzedékek között: „Amaz nevet kap (reformnemzedék, nyugatosok, népiek), emennek csak számot (második nemzedék) lehet adni.” A véletlen még kezére is játszott Huszár Sándornak: nem nevet, „csak számot” s éppen a másodikat lehet tehát adni a megkérdozett Forrás-nemzedéknek.

Írócsoportosulás vagy nemzedék már most Király Lászlóké, Farkas Árpádé? A kérdés akadémikusnak tetszhet. Hiszen akikről szó van, nemzedéknek mondják magukat, akik pedig róluk beszélnek, megkérdőjelezzik a megjelölés alapját. S akadémikus a kérdés, mert végül is — a művek fontosak igazán. Akik minden alap nélkülinek mondják a nemzedék különválasztását, az elfogulatlan társat, a szerkesztő Csiki Lászlót hallgassák meg. Csiki mondja, hogy míg ő kispolgárpukkasztó kitérésben harcolt társadalmi eredete ellen, s csak tengett-lengett az irodalomban, a társai „határozott arcélű, népi gyökerű, erős falusi élményvilágot őrző emberek voltak, s ezt tudatosan akarták íróként képviselni”. Vajon ez az indulás s ez a képviselet nem elegendő-e a nemzedékké szerveződéshez? A szerveződéshez — s nem az egyben tartáshoz!

Gálfalvi György könyve az együtt maradáshoz sóvárogja, a baráti összetartozás melegségét vágyja vissza — emberi s nem írói mulasztásokat emlegetve fel. S míg alkotói úttévesztésekről, pálfordulásokról nem beszélhet, a Forrás második nemzedéke, úgy tetszik — nemzedék marad. (Kriterion, 1977.)

MÁRKUS BÉLA